

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Cluverii[i] Sicilia Antiqua

Clüver, Philipp

Lvgdvni Batavorvm, 1619

Cap. VIII. Aetna mons. Vulcani Templum. Aetnae divinationes.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14145

*A Traiecto**Messana*

XII.

Tamaritio palmarum

XX.

Per Tauromenium Naxo

XV.

Corruptum esse istud loci nomen, minimè dubitandum. quid enim tam commune esse potest *palmis* cum frutice humili *tamarice*, uti huic ab illis cognomentum sit quaesitum? Equidem haud ignoro, cum, qui Antonini itinerarium superiori anno unà cum Ptolemæo edidit, atque in eo omnia vocabula pro libitu suo in accusativum casus redegit, correxisse eas voces in *Tamaricium* sive *Palmas*. verùm hæc divi-
 10 natio potius quadam fuerit fortuita, quàm quòd certis è documentis ita scribendum dispexerit. ego verò vereor, uti ea correctio probior sit illà, quàm sequenti mox loco adhibuit; ubi per summam historiarum imperitiā, extritā præpositione *Per*, scripsit *Tauromenium Naxon*. scilicet, quia, Plinii & Solini inductus verbis, *Naxum* & *Tauromenium* unum eundemque locum esse censuit. Poterat tamen apud Antoninum scriptum fuisse, *Tamaricum* & *Palmarum*. quo casu ipse id scripserit Antoninus, incertum est; quando barbari postmodum eius exscriptores per omnes ferè casus vocabula in dicto Itinerario variaverunt; ut & in Tabulā itinerariā. Cæterum locus ipse ex intervallis, x millium à Tauromenio & xx à Messanā, ad Nisi amnis ostium fuisseprehenditur.

20

CAP. VIII.

Aetna mons. Templum Vulcani.

Post Tauromenium & Onobalam Asinemque amneis sequitur AETNA MONS; Catanæ urbi & omni huic litori imminens. Memoratur auctoribus innumeris. tanta scilicet eius, ob magnitudinem & incendia, omni ævo fuit celebritas. Plinius, lib. III, cap. VIII: *Colonia Tauromenium; quæ antea Naxos. flumen Asines. mons*
 30 *Aetna; nocturnis miris incendiis. crater eius patet ambitu stad. xx. favilla Tauromenium & Catanam usque pervenit fervens: fragor verò ad Maronem & Gemellos colleis. Scopuli tres Cyclopus. Portus Vlyssis. colonia Catana.* Mela, lib. II, cap. VII: *Montium Eryx maximè memoratur, ob delubrum Veneris, ab Aeneâ conditum: & Aetna; quæ Cyclopas olim tulit, nunc adsiduis ignibus flagrat.* Ptolemæus, in descriptione Siciliæ: *ὅρη ἢ ἐνομαστὰ ἐν τῇ νήσῳ ἢ τῇ Αἰτνῇ καὶ ὁ Κρηταίος.* id est: *Montes in hac insulâ celebres sunt Aetna & Cratas.* Catullus, poemate LXVIII:

Quum tantum arderem, quantum Trinacria rupes.

Ovidius, Tristium lib. V, eleg. II:

Vel rapidae flammis urar patienter in Aetnâ.

40 Strabo, lib. V I: *τὸ περίεργον τῆς μάστιγι τῆς Κατάνης ἢ Αἰτνῆς, καὶ τῶν παρὰ αὐτὴν κρατῆρας πάλιν πλεῖστον γνωστὴν. Ἐπεὶ οἱ ῥύακες εἰς τὴν Κατάναν ἐγγιστάτω κατὰφέρονται, καὶ τὰ παρὰ αὐτὴν ὄρη εἰς τὴν Αἰτνῆν, τὴν Αἰτνῆν καὶ τὴν Αἰτνῆν. οἱ τὰς γενεάς τῆς Αἰτνῆς ὡς αἰνῶνι δέσσωσιν ἐπιφερομένης ἔκαστος. Id est: Aetna mons maximè Catanae supernè imminet: eorumque, quæ crateres montis efficiunt, potissimam partem urbs ea percipit. nam & ignis fluxus fervidi proxime in Catanensem agrum deferuntur; & facinus piorum filiorum, Amphinomi & Anap-
 50 pie, qui ingruente eiusmodi malo parentes, humeris sublatos, eripuerunt, isti loco assignatur. Et eodem libro postea: Πλησίον δὲ τῶν Κενταύρων ἐστὶ πόλις μα, ἢ μικρὸν ἐμπαροῦσιν λεχθεῖσα Αἰτνῇ, αὐτῇ ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὸ ἄρῳ δεχομένη, καὶ ἀρῳ ἀπέμπουσα. ἐν τῇ δὲ δεξὴ τῆς ἀρῳ-
 50 ρείας. Ἐπὶ δὲ ψιλά τὰ ἀνω χωρία καὶ πεφωδῆ, καὶ χιόνος μετὰ ἔχρησιν. τὰ κατω δὲ δρυμίνες. Οὐταίαις διέληται πασιδοταίς. Ἐπεὶ οἱ λαμβάνειν μετὰ βολὰς πολλὰς τὰ ἀκρὰ ἔορκε Διὰ τὸ νόμιμον ἔπυρρος, τοτὲς μὲν εἰς ἓνα κρατῆρα συμφορομένης, τοτὲς ἡ ἀριστερῆς. καὶ τοτὲς μὲν ῥύακας ἀναπέμπουσιν, τοτὲς ἡ φλόγας καὶ λιγυρὲς, ἀλλοῖς ἢ καὶ μύδρας ἀναφυσῶσιν. ἀνάγκη ἢ τοῖς πάλαισι ταῖς τοῖς πάλαισι πεφωδῆ πρὸς τὴν Αἰτνῆν, ὡς καὶ ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὸ ἄρῳ δεχομένη, καὶ ἀρῳ ἀπέμπουσα. οἱ δ' οὐκ οὐκ ἀναβαίνοντες, διηγουῖτο ἡμῖν, οἱ κατὰ βολὰς ἀνω πείδιον ἐμάλον, ὅσον εἴκοσι σεδίων τὸ ἀεὶ μετῶν, κλειόμενον ἐφρῶσι πεφωδῆ, τῆς τὸ ὑψὺ ἔχοντι, ὡς καὶ δὲν καθάλλει τὰς εἰς τὸ πείδιον πεσελθεῖν βυλομένης. ἐρῶν τὸ πείδιον βανὸν πεφωδῆ τὴν χροῶν, οἱ περὶ τὴν Αἰτνῆν καθιερῶσιν ἔπυρρος. ὡς δὲ ἔπυρρος πεφωδῆ ὁρῶν Διανεστηκὸς εἰς ὑψὺ, ὅσον Διανεσίων πείδιον ἡμεῖς οὐκ, (εἶναι γὰρ καὶ νινεμῖαν) εἰκά-
 I ζεν δὲ*

ζῆν ἢ καπνῷ· δύο δὲ πολὺ σαυτέας παρελθεῖν εἰς τὸ πεδίον· ἵπαι δὲ θερμότερες ἐπέβαινον τῷ ἄμμι καὶ βα-
 θυπότες, ἀναστρέφαι, μηδὲν ἐχούσας περὶ τὸ πρὸν φερέν· τῶν αἰνιδίων τοῖς πύρρῳθεν ἀφορώσι. νομίζον
 δ' ἐκ τῆς πιαυτῆς ὀφείας, πολλὰ μυθολογῶν, ἢ μάλιστα εἰς φασὶ ἵνες παρὲν ἢ μπεδοκλέας, ὅτι καθάλλει-
 τε εἰς τὴν κρατῆρα, καὶ κατὰ λίμνιν ἢ πύλιν ἵκνῃσιν, τῇ ἐμὲ αὐτῶν τῶν ἐπὶ πρῶτον, ἀς ἐφόρει χαλκῆς· ὁρῶντες
 γὰρ ἔξω, μικρὸν ἀπῶθεν ἢ χεῖρας ἢ κρατῆρας, ὡς ἀνέριμι μὲν ἰσὺς τῆς βίας ἢ πυρός· ὅτι γὰρ παρῶ-
 ντων εἶναι τὸν τόπον, ὅθ' ὁρατὸν· εἰκάσειν τὴν μηδὲ κατὰ ῥιφύλῳα πὶ δωαδὸς ἐκείσιν, ἰσὺς τῆς ἀνιπνοίας τῆς
 ἐκ βάθους ἀνέμων, καὶ τῆς θερμότητος, ἢ παρῶντων ἀλλοτρίων πύρρῳθεν πρὶν, ἢ τῶν σομίων ἢ κρατῆρας
 παρῶντων· εἰ ἢ κατὰ ῥιφύλῳα, φθάνοι αὖ ὁρῶντες πρὶν ἀναρρῖφύλῳα πύλιν, ὅπῃον παρελθὼν φθῆ
 παρῶντων. Τὸ μὲν οὖν ἐκλείπειν πρὶν τὴν πύλιν καὶ τὸ πύρ, ἐκλείπειν πρὶν τὴν ὕλην, καὶ ἀλλοτρίων. ὅ-
 μιν ὅπῃ παρῶντων γὰρ, ὡς τῆς αὐτῆς τῆς πιαυτῆς βίας, ἐφικτὸν αὐθιγῶν γνῶν τῆς πηλοσασμῶν. ἢ πέρκει· 10
 δ' ἢ αὐτῶν, μάλιστα μὲν τῆς τῆς πρὶν μὲν καὶ τῶν κατὰ γαίαν παρῶντων, ἀλλὰ καὶ τῆς τῆς Τυρρῶντων πρὶ-
 λαζ· ἢ τῶν Λιπῶντων γήσας. Νύκτωρ μὲν οὖν ἢ φέγγη φαίνεται λαμπρῶς ἐκ τῆς κορυφῆς, μεθ'
 ἡμέραν ἢ καπνῷ ἢ ἀχλὺ κατὰ χεῖρας. Hoc est: Centuripis propinquum est apudum Aetna, cuius
 supra meminimus; excipiens ac deducens eos, qui montem Aetnam volunt conscendere. hinc
 enim mons in altum sese attollere incipit. Superiora loca nuda sunt, & cineribus tecta, ac per
 biemem nivis plena. inferiora nemoribus & omnis generis plantis sunt confita. Adparet autem
 montis summitates variè mutari, ob ignis grassationem. qui alias in unum colligitur craterem,
 alias in plures scinditur partes: & nunc rivus liquoris igniti emittit, nunc flammam & fuligi-
 nem: interdum etiam massas efflat. quibus accidentibus, necesse est comitari etiam mutationem
 meatuum, qui sub terrâ sunt, & nonnunquam in circumjectâ superficie plura aperiri ora. Cate- 20
 rum, qui nuper Aetnam conscenderunt, narravere nobis, in summo invenisse se planum aquumq,
 campum, ambitu circiter x x stadiorum, inclusum supercilio cinereo, quod muri haberet altitu-
 dinem; ita, ut desiliendum esset inde in campum progredi volentibus. ac vidisse se collem in
 huius medio, cinericeo & ipsum colore; qualis & superficies campi cernebatur. supra collem
 nubem erectam stetisse, in altum ad cc pedes sese efferentem; immotam (fuisse enim tunc tran-
 quillam sine ventis tempestatem) & fumo similem. ac duos ex ipsis, ansos in campum progredi,
 quum in calidiore ac profundiore arenâ vestigia posuissent, & revertisse: neque quidquam amplius
 vis, quæ eminus conspiciiebantur, habuisse, quod narrarent. hoc autem ex spectaculo, sese censere,
 multas fabulas esse petitas; maxime qualis à nonnullis de Empedocle narratur: eum nimirum
 desiluisse in craterem; ac vestigium sui casus reliquisse alterum calceorum, quos gestabat. arcus. 30
 hunc enim foris fuisse reperiunt, haud procul à labro crateris; scilicet sursum ignis vi eiectionem.
 etenim locum illum neg. adiri posse, neque conspici: & conjecturam se facere, ne injici quidem
 posse eò quidquam, ob adversum ventorum ex profundo flatum & calorem; quem, consentaneum
 sit, procul occurrere, antequam ad os crateris adpropinquetur. quod si quid tamen omnino injice-
 retur: multo antè eius formam corruptum iri, quæ erat injectum, quam ipsum rursus ejiceretur.
 Caterò non absurdum esse, deficiente aliquando materiâ, spiritus quoque & ignem aliquamdiu
 cessare. at eam intermissionem tantam non esse, uti contra istam vim mortaliū aliquis propius
 accedere queat. Imminet autem Aetna mons maxime quidem ora maritimæ, quæ ad fretum &
 Catanensem est agrum: sed etiam tamen illi, quæ est ad Tyrrenum mare & Liparensium insu-
 las. Caterum noctu quidem clarè etiam à vertice fulgores eduntur: interdum verò fumo & cali- 40
 gine obtinetur. Solinus, cap. xi: Eminent [Sicilia] montibus Aetna & Eryce. Vulcano Aetna
 sacer est; Eryx Veneri. In Aetna vertice hiatus duo sunt, crateres nominati; per quos eructa-
 tus erumpit vapor, præmisso prius fremitu: qui per astuantis cavernarum latebras longo mu-
 gitu intra terra viscera devolvitur; nec antè se flammarum globi attollunt, quàm interni stre-
 pitus antecedant. Mirum hoc est. nec illud minus, quod in illâ ferventis naturæ pervicaciâ mi-
 stas ignibus nivis profert; & licet vastis exundet incendiis, apricâ canitie perpetuò brumalem
 detinet faciem. ita, invictâ in utroque violentiâ, nec calor frigore mitigatur, nec frigus calore
 dissolvitur. Claudianus, de raptu Proserpinæ lib. i:

Actnaos apices solo cognoscere visu,
 Non aditu tentare, licet. Pars cætera frondet
 Arboribus; teritur nullo cultore cacumen.
 Nunc vomit indigenas nimbos, piceâq, gravatum
 Fædat nuba diem; nunc motibus astra lacessit
 Terrificis; damnisque suis incendia nutrit.
 Sed quamvis nimio fervens exuberet æstu;
 Scit nivibus servare fidem: pariterque favillis
 Durescit glacies, tanti secunda vaporis,

Arcano

Arcanę defensa gelu: fumoque fideli
Lambit contiguas innoxia flamma pruinas.
Que scopulos tormenta rotent? que tanta cavernas
Vis glomeret? quo fonte ruat Vulcanius ignis?

Silius Italicus lib. XIII:

At non æquus amat Trinacria Mulciber antra:
Nam Lipare, vastis subter depasta caminis,
Sulfureum vomit exeso de vertice fumum:
Aest Aetna eructat tremefactis cautibus igneis.
Inclusi gemitus pelagique imitata furorem,
Murmure per cacos sonat inrequieta fragores
Nocte dieque simul; fonte & Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torrens; piceaq; procella
Semiambusa rotat liquefactis saxa cavernis.
Sed quamquam largo flammaram exasuat intus
Turbine, & adsidue subnascens profluit ignis;
Summo cana iugo cohibet (mirabile dictu)
Vicinas flammis glaciem, æternoque rigore
Ardentes horrent scopuli: stat vertice celsi
Collis hiems; calidæque nivem tegit atra favilla.

Hanc Aetnæ descriptionem uterque poëta à Virgilio mutuati sunt; Virgilius autem à Pindaro. qua de re ita scribit Agellius, lib. XVII, cap. x: Quum Pindari, veteris poëta, carmen, quod de naturâ atque flagrantia montis eius compositum est, emulari vellet: eiusmodi sententias & verba molitur est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis optimâ pingvique esse facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. Atque, uti vosmet ipsos eius, quod dico, arbitros faciam, carmen Pindari, quod est super monte Aetnâ, quantulum est mihi memoria, dicam.

Ταῖς ἐπὶ ζωνταῖς ῥοαῖς ἀπὸ δά-
τε πυρὸς ἀνέπνευται

30 Ἐν μυχῶν παρὰ τοῖς ποταμοῖς
Δ' ἀμείραισι ῥοαῖς ποταμῶν ῥέον κατὰ
Αἰθῶν, αἰὲν ἐν ὄρεσσιν ἀνέπνευται
Φοίνισσα κυλινδοειδὴς φλόξ ἐς βαθε-
αι φέρεται πῆλ' ἀλὰ καὶ σὺν πύλιν.
Κεῖνο δ' ἂν Φαίσιον κρητὸν ἐρεπτόν
Δεινότητος ἀναπέμ-
π'· πῆλ' ῥοαῖς ῥοαῖς θαυμάσιον ποταμῶν
δου, θαύμα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων.

Cuius eructantur inac-
cessi ignis purissimi
Ex penetrabilibus fontes. fluvii
Verò interdiu quidem effundunt vorticem fumi
Ardentem: sed poëta saxa
Rutila volutata flamma in profun-
dam desert maris planitiem cum vehementi strepitu.
Illud autem Vulcani gurgites reptile
Valde horrendos eje-
ctat: prodigium quidem admirabile adspe-
ctu; miranda verò res & iis, qui ab iis, qui transie-
runt, id audiunt.

40 Audite nunc Virgilio versus: quos inchoasse eum verius dixerim, quàm perfectisse:

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse: sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Attollitque globos flammaram, & sidera lambit:
Interdum scopulos avulsæque viscera montis
Erigit eructans: liquefactæque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat; fundoque exasuat imo.

Iam principio Pindarus, veritati magis obsequutus, id dixit, quod res erat, quodque istic usu ve-
niebat, quodque oculis videbatur: interdiu fumare Aetnam, noctu flammigare. Virgilius autem
dum in strepitu sonituque verborum conquirendo laboravit, utrumq; tempus, nullâ discretionem
factâ, confudit. Atque ille Græcus quidem, fontis imitus ignis eructare, & fluere amneis fumi,
& flammaram fulva & tortuosa volumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos anguis,
luculentè dixit. at hic noster, atram nubem, turbine piceo & favilla fumantem, ῥέον κατὰ αἰ-
θῶνα interpretari volens, crasse & immodicè congeffit. globos quoque flammaram, quod ille
κρητὸν dixerat, duriter & ἀνθρώπων trās tulit. item, quod ait, sidera lambit: vacanter hoc etiam
accumulavit & inaniter. neque non id quoque inenarrabile est & propemodum insensibile, quod
nubem

nubem atram fumare dixit turbine picco & favillâ candente: non enim fumare solent, neque atra esse, quæ sunt candentia: nisi si candente dixit per vulgatè & improprie pro ferventi favillâ; non pro igne & relucenti. nîm candens scilicet est à candore dictum, non à calore. Quod saxa autem & scopulos eructari & erigi, eosdemq. ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit; hoc nec à Pindaro scriptum, nec iniquè sando auditum; & ænium, quæ monstra dicuntur, monstruosissimum est. Eadem hæc verba quum Macrobius quoque, ex Agellio desumpta, referat Saturnalior. lib. v. cap. xvii, paucas quasdam voces heic ex eo corrigere libuit. Virgilii locus est in Aeneid. lib. iii.

AETNA
mons unde
dictus.

Cæterum de nomine Aetna ita tradit Isidorus, lib. xiiii, cap. viii: Mons Aetna ex igne & sulphure dictus; unde & Gehenna. At cuius gentis lingvâ? nam Græcis ignis dicitur πῦρ, sulphur autem θῆον. vocem verò Gehenna esse Hebraicam, quis nescit? An igitur etiam Aetna nomen est Hebraicum? Sic, credo, hunc grammaticum sensisse; quum alia etiam innumera gentium, fluminum, & urbium vocabula ad ineptissimas redigat originationes. Ab incendiis tamen sive ab ardendo, quod est αἶθερ, dictum esse, quasi αἶθῆν, posterioris existimasse videntur sæculi homines; quibus non per τ, ut antiquis auctoribus, sed per θ scribitur αἶθῆν, Aethna: quod etiam in Tabulâ reperitur Itinerariâ; & item in Antonini Itinerario. quamvis in huius plerisque exemplaribus hodiè inveniatur simplici vocali Ethna. Vulgari nunc adpellatione accolis dicitur Monte Gibello; & contractè, Mongibello. Situs autem est ad mare Siculum; promontorio abrupto id contingens. estque formâ rotundus; paullatim in summum desinens cacumen: nec ulli alii jugo jungitur. ambitu ad radices e occupat millia passuum. adscensus ad os usque sive faucibus, quâ brevior est viâ, per Lingvam grossam & Randatium opida, xx millia, quâ longior & facilior, à Catanâ & vicinis locis, xxx habet. Sed, quamvis coram in singula fuerim curiosus; tamen, ne alienæ diligentiae ac labori manus iniecisse videar, ea in medium huc adponere est consilium, quæ à Thomâ Fazello ac Petro Bembo, qui olim ipsi in montem adscenderunt, scripto edita sunt; ut in promptu sint cognoscendi cupidis. Fazellus itaque, Sicular. rer. decad. i, lib. ii, cap. iiii, ita scribit: Adscenditur, quâ longior & facilior viâ est, per Catanam millibus passuum xxx. quâ & nos anno Salutis cxcixxli, vi Kalend. Augusti inscendimus. Postò adscensus in treis ab accolis regiones dividitur; pedemontanam, nemorosam, & apertam. Pedemontana regio à Catanâ & litorali orâ passuum millia xii ad canobium divi Nicolai de Renis attollitur. Ad radices circumquaque opidis & urbibus, Catanâ, Taormenio, Caltabiano, Lingvagrossâ, Castroleone, Francavillâ, Rocellâ, Randatio, Bronte, Adrano, Paternione, & Mottâ, nobilitatur. Incolitur præterea, quâ meridiem & occasum spectat, plurimis & magnis pagis, qui communi vocabulo Catanensium vinea adpellantur. Soli camporumque facie tota ferè hæc regio tophacèa est, asperissimæ ac combustis lapidibus horrida; quos ab initio & ævi quoque successu Aetneus ignis, recentis super veteribus adjiciens, evomuit. Verum ex concoctis iis lapidibus, quos Catanenses barbarâ voce xaras adpellant, quum natura pingve aliquid habeant, temporis vi contractis & in frustra decisis, velut ex crematis lignis, arenosi fiunt cineres & præpingves; qui feracissimam reddunt telurem. Hinc tota amena est, & vinetorum domesticarumque cunctis generis arborum multitudine ac singulari virtute fecunda. Spatiofi quoque tractus, qui sunt in eâ, latissimas ferunt segetes. Adèò præterea pabulosa adparet, ut pecuariis, nisi ex auribus frequenter sanguis extrahatur, ipsa satietas sit periculo. Fonteis habet circumquaque perennes, & perpetua flumina: licet ignis egestaque molium fluentia multos fonteis & involverint & obruerint penitus. Terminatur hæc demum regio, ut diximus, ad divi Nicolai de Renis monasterium. Proxima hinc, quæ media est silvescens, x circiter millibus passuum scanditur. In eâ, canobio egressis, xara & lapides molares nigri & horridi ad levam statim occurrunt: quos anno Salutis cxcixxvii exundans incendium per propinqua loca profudit. Subinde nemus sequitur, abietibus, sagis, pinetisq. frequens, vassum, arduum atq. invium propè viatori iter præbens: quidpe in quo nulla humano pede trita semita adpareat. Per hoc nemus, calum ipsum tangens, perg. invia loca iter intendimus. ubi omnia vasta, muta, & adèò deserta erant, ut vel ipsa solitudo infestos terruerit animos. Tota hæc regio extremâ aquarum penuriâ laborat. in eâ aliquot vidimus ora, in fornacis maxima rotunditatem, ex quibus aliquando fluentia eruperunt ignea, cinerum lapillorumq. squalentium congerie cincta. plurimos præterea nemorosos & editos offendimus colleis; quorum cacumina voragines, sicut silvescentis, exhibebant. eos veterem esse materiam, ex visceri-

visceribus montis olim proclitum; postremi profluvii hiatus, qui similem ferè formam enatasq. recens habebat arbores, arguebat. Ascendit ea regio passuum millia ferè xxi. quæ per hiemem tota nivibus obsita, extremiq. frigidus riget. per æstatem quæq. nullâ sui parte nec cantie nec gelu caret. quod equidem admiratione dignum est; quum vertex incendia propè sempiterna jugi flammarum eructatione inter niveis ipsas pariat, enutriet, ac continet. Hanc regionem per aliquot passuum millia ingressi, mons ingens, Aetna veluti progenies, à fronte nobis occurrit; quem Dorsum asini patriâ lingvâ monticola adpellant. quo ad dextram relicto, falcato itinere per duo ferè millia progressi, mons alter, cui à frumento nomen est, ad levam impendens adparuit. Inter hos montes vallem subivimus. quæ quum aquarum esset indiga; equos, præ siti languentibus, nihilus, quæ sub arenis ubique latebant, effissis refecimus. Unde quum elirus & ad eius verticem adificii effigies eminens nobis occurrerent; leni eò adscensu provelti, vestigium vetustissimi fornicis lateritium totum deprehendimus. heic itaq. tametsi audax & temerarium ac rarissimo vix antè exemplo cognitum facinus non ignoravimus, præcipitante vespere sub dio nec em sollicitam ducere coacti, ingentem lignorum, quæ in eum usum cuncti è silvâ convexeramus, strue incensa, pyram extruximus. deinde raptim cenati, inter noctis tenebras æternos illos ac terribiles summi verticis igneis, qui ad passus propè cc supra nos emicabant, liquidò intuitu ac distinctim contemplati, irrepente paulatim somno opprimimur. Illuscente verò duos viâ comites, qui frigore inter soporem penè abriguerant, semimortuos offendimus; equosq. disruptis noctu vinculis, per montis declivia ad loca temperatiora salutem sibi quesivisse. Amisissis equis reliquum iter, ad fastigium usque, pedibus confici oportuit. Duce igitur prævio in parvam vallem descendimus: quam, quod ex liquescentis in alto nivibus decurrens ibi stagnet aqua, summag. totius montis subsit tumulo, Lacum adpellant. Inde ad levam deflexi, jugum ipsum invadimus. cuius adscensu maximè arduo, & hinc salubris impredientibus illinc profundis arenis retardantibus pedesq. nostros retro quandog. referentibus perdifficili, quum 15 passuum vix sit altitudinis, duæ ferè horæ nobis consumptæ sunt. tandem, superato vertice, anhelantes aliquantisper in spondâ confedimus. Heic Sol subter nos mundo oriri visus est. hinc Siciliam omnem contemplati sumus. fretam & universa Calabria ora ad eò sub oculis jacebant, ut manu posse tangi viderentur. Calabria montes, non litorales solum, sed mediterranei etiam, quin imò & Neapolitani, vicinæque insula, non temerè sereno tum cælo æstimati sunt. Hoc itaque jocundo adpectu aliquamdiu refocillati, ulterius adea, quorum studio insanum hunc laborem subieramus, perlustranda perreximus. Ibiq. in primis planities, arenis passim strata, crebriq. intersecta rimis, è quibus exilis fumus exibat, oblata est. in cuius medio hiatus maximus & vorago ingens, Crater à veteribus adpellatus, ambitu passuum millium ferè quatuor patet: qui, superiori ore latissimus, paulatim ad profundum usque se coarctat. ex eo nebulosa incendia tanta exhalant, ut ab interiori adpectu impediremur. Ceterum quum ea non continuè, sed per intervalla quadam erumperent; captatâ interstitiorum occasione, reptantium more ad crateris labium prolapsis, profunditus intuenti copia fuit. Nihil tamen ne tum quidem, præter horrendam voraginis formam, & latera eius exesa, ac diversis rictibus ignivomis depicta, & sulphureâ in crustatione delibuta, cernere potuimus. Quum verò renovatum incendium vireis resumisisset; inter fumum ipsum flammæ modo crassas modo puras exspirari animadvertimus. Sed, remissa post materiâ, caligineque cessante, iterum intentius & oculis & auribus in hiatus dimissi, simul atque, instar immenso ollæ, igni maximo adpositæ, subterraneum in eo sonitum bullientisque fervores ac gementis intus cavernas percepimus; timor simul nos horrorque ad eò vehemens invasit, ut, veluti jam jam dissipandi, repente ora retulerimus; execratiq. vesanum itineris consilium, confestim, quâ adscenderamus, simus regressi. In eâ altissimâ montis superficie, totaq. eius plagâ, nullas vidimus xaras lapidesve molares; quidpè qui tam aliè inscendere vel vi extolli ob materia gravitatem nequeant. quæ interim inferius vel novos hiatus sibi aperit, vel è veteribus erumpit. Ex unico verò & eo immenso verticis cratere vel ignis ipse, vel fumosa caligo, vel cinis, vel aliud huiusmodi leve genus efflatur. ex quo etiam anno Salutis ciccicliiii, quo hoc opus in manibus versatur, consumptâ jam materiâ, nihil emergit. Neque quispiam hæc nostra legens reprehendat, si aliqua ex parte à Strabone, Plinio, & aliis auctoribus, qui de Aetnâ scripserunt, dissentiant: quum, & ipso Strabone teste & rei usu adprobante, facies hæc montis superior mutationem ab igne frequenter recipiat. nam aliquando illius vertex flammarum globos evomit; igniti interdum fluunt rivus; quandog. flamma, fumo caligineque obducta, ardenteis eructat lapides, nunc demittitur, nunc verò incrementa suscipit. idcirco prisca quadam in hunc usque permanent diem: plura sunt immutata; plerag. recens edita. nam & anno Salutis ciccicxxxvii cacumen montis

supremum, quod supernus ei erat vertex, in voraginem ipsam decidit, & amictus factus est, amplior, & Aetna demissior. Perlustrato ita montis vertice, & eius ignibus exploratis, lapillos subnigros, sulphuris incrustationem habentibus, quos crater emiserat, nobiscum ferentes, Catanam sumus regressi. Haecenus Fazelli verba. ex quibus adparet, non falsâ esse ea, quæ tantoperè apud Strabonem fieri posse negarunt illi, qui propius ad craterem accedere non ausi fuerunt. Nunc Bembum etiam audiamus: qui à Taurominio per Randatium opidum adscendit. Is igitur in dialogo, quem de hoc monte conscripsit, ita tradit: Ipsa Aetna radices suas ferè in orbem deducit: nisi sicubi orientem & meridiem versus promisso clivo paulisper extenditur. Cælebs degit; & nullius montis dignata conjugium, castè intra suos terminos continetur. Circuitur non minùs quàm centum millibus passuum. adscenditur ferè per viginti, quâ brevior via. Imi colles ac omnis radicum ambitus per epida & per vicos frequens incolitur: Paccho, Pallade, Cerere feraces terra, armentorum omnis generis suprà quàm credas feracissima. Heic amantissima loca circumquaque: heic fluvii personantes; heic obstrepentes rivus; heic gelidissima fontium perennitates; heic prata in floribus semper & omni vernâ die: ut facile qui ibet puellam Proserpinam hinc fuisse raptam putet. heic arborum multijugæ species: & ad umbram crescentium, & ad fecunditatem. Medius mons, nunc variis arboribus latè silvescit, & præcipue pinis & sagis; maximam in magnitudinem multitudinemque crescentibus; nunc nudo latere arabiles in plagas extenditur: & sæpe usq. ad imum descendit: frumentis adeo fecundus, ut credita nonnunquam centuplam segetem cultoribus ferat. Et postea: Superior itaque montis pars (nam jam de iis, quæ infra sunt, diximus) usque ad summum cacumen nuda, variam faciem ostendit. nam alibi semiherbosi tractus sunt, intersurgentibus tophis; qui etiam in pedemontanâ regione passim visuntur: alibi per summa ora exundans incendium saxis fluentibus, totas plagas occupavit: alibi arenarum campi magnam in longitudinem & latitudinem extenduntur. In supremo crateres duo sunt, quorum alterum, qui quidem inferior est, ipsi vidimus, in putei rotunditatem angustum, emissis veluti geminâ spondâ circumquaque saxis, tum exussis tum versicoloribus. atque hunc lapidea plantities ambitu angusto continet. Quo ut primum inscendimus, sulfureus statim nebulis & fatenti fumo, veluti è fornace percussis ora, penè retulimus gradum. mox, increscente audaciâ, quâ ventus perflabat, paulatim ingressi, craterem ipsum tetigimus manu. Effundebatur inde, tamquàm ex camino, fumus; non intermissâ exhalatione. is tamen etiam scissâ per longa incendia montis cute, ventis intus furentibus, qui eo die vehementes fuerunt, multis in locis sibi faciebat excundi viam. interdum quoque, repente ipsis sub pedibus exsiliens, manere nos uno in loco non permittebat. Quin etiam illud accidit, ut, quem locum maximè contemplantur, quod erat saxis, nuper effusus & adhuc ignem & sulfur retinentibus, incrustatus; per hunc, qua parte concesserat in rivum, subito effluerit igneus ritus; ac pedes ipsos inter emissâ ex rivo saxa urentia prosilirent. quorum duo quum refrixissent, qua manu capti poterant, Messanam deportavimus sulfuris partem servantia, cætera subnigra. Sed illa plantities, de qua modo dixi, ita tamen perurebat ipsa, ut admota solo manus, nisi extemplo retulisses, offenderentur. pedes duplici calcamento, ita propter adscensus difficultatem comparato, tuebamur. Ab eo cratere, quem dixi, mons per funda jactum insurgit, adscensu difficillimo; partim salebris impediens, partim tardantibus arenis: & clivus statim etiam omnibus ex partibus impendebat. Is universi corporis vertex summus est: & tamquàm in urbem arx domina, sic ille in montem prominetur. Ab eius insensu detinere nos potentissima vis ventorum & exhalantes fumi. Itaque de illo referre quidem aliud nihil possum, nisi quæ ab Urbano monacho accepimus postea, Messanæ quum esset; homo ille quidem spectatæ fidei, atque harum rerum cupientissimus sciscitator. is enim paucos ante nos dies per summam tranquillitatem totum verticem perlustraverat. Aiebat igitur ille, verticem illum esse ab ingenti cratere occupatum, ambitu circiter XXIII stadiorum: cumq. non usque in imum descendere eodem hiatu; sed alvum sibi intus paulatim adstringere, cæterus, quoad in eius medio ad exomenda montis incrementa satis amplo ore foraminatur. tum esse in summâ montis coronâ parvum tramitem, ubi pedes firmentur. ex eo si quis declinaverit, aut in craterem obrui, aut è monte deturbari. sietisse tamen sese ibi, dum barathrum exploraret. Eructasse tum montem magno strepitu incendia caliginosa & urentis petras, supra os, quantum sagittâ quis mitteret, insurgentis. atque eum, veluti corpus vivens, non perflasse semper: sed, emissâ semel animâ, cessasse diuiculè, dum respiraret. tum se copiam intinendi habuisse, qua vellet. mox respirasse iterum atque iterum pari intervallio usquequaque. Interea ingemere intus cavernas auditas; intremere etiam tonitruis montem sub pedibus, magno & formidoloso iù, qui aderant, horrore. ex quo illud mirum videtur, quod, qui

tum strepitus per tranquillitatem sentiebantur, eorum à nobis nihil auditum sit in tanta se, ocia ventorum. Et aliquanto post: Pleno jam partu maturior est omnis fetus, quicumque in Aetna matris utero coalescit, nisi parientis expellitur & ejectatur, quacumque prius rimam invenerit, aut viam sibi paraverit vi suâ. saepe tamen exit ex eo cratere, quem ipsi vidimus: numquam ex superiore; quod vel eo inscendere gravis materia non queat: vel, quia inferius alia spiramenta sunt, non sit opus. Despumant igitur flammis urgentibus ignei rivi, pigro fluxu totas delambentes plagas. It, paulatim recedente calore, priorem sibi naturam repolientes, in lapidem indurescunt, fragilem sanè, flammis enervantibus, & si contrectus, putrem. Stat ea confluviis, veluti glacies, concreta; usquedum alteri descendant rivi. ii namque non supra-
10 fluunt; sed, inter montis arenosam cutem & priora concreta fluentia insinuant sese, cursum sibi medium quarunt. Sic, qua prius induruerant, quia friabilia sunt, ut dixi, rovis incendis cedentia crepant; & in partem disiecta profiliunt, quacumque unda deurgens interfluit. deinde congelantem eam altera subit illuvies: atque ipsa tantundem facit. tum altera item, & altera. non enim continuato fluxu mons, sed per intermissos spiritus, ut supra commemoravimus, eructatur. atque itaque, novissimis semper vincentibus, multiplicatoque in immensum incendio, ex igneis fluminibus fracti lapides altissimo congestu magnam montis partem occupant. atque ii quò recentius fluxere, eo nigriores sunt & firmiores: atase & palleſcunt & resolvuntur. Inde ego esse arenarum plagas omnes, quæ circa cacumen visuntur, existimo. Materies omnis aridissima est; atque idè minùs multo, quàm vivi lapides, ponderosa: scabra adeò, ut
20 brevi morâ, tamquàm à limâ, confendentium calcei exedantur. Ea infra parvum craterem circumversus totum montem complexa est; & tumultum eum, in quo maior crater est, sustinet. Demittitur inde alicubi per intervalla imum in montem obliquis fluxibus: quaque Catana jaceret, usque in mare: lata saepe, quâ visus patet: horrendum sanè spectaculum: modò abveſtiantibus, modò impendentibus ripis. Exiguo post: Reptare per eas crepidines, quas dixi, duobus millibus passuum, necesse est, quemvis craterem visuros. reliquum iter in equis conficitur. Reptationis eius labor, hand facile credas, quàm durus est, quàmque indigenis virentis genu. quidpe, quia, degravante viatore, temerè ingessi lapides concedunt: & in adſenſu maximè arduo, nò probè posueris pedem, dimoto nò, tota congeries devolvitur, & in te ipsum ruit. adde, quòd, etiamsi in plano cecideris, ladunt scabritie suâ. & manus crebro contactu, nisi contexeris, atteruntur. Ex summo vertice contemplari totam insulam licet. termini eius longè
30 esse multo minùs videntur, quàm sunt. Brutia ora ita tibi sub oculis jaceret, ut eo posse trajicere penè quidem jactu lapidis putes. Serenâ tempestate Neapolitani etiam tractus æſſimantur. Nivibus per hiemem ferè totus mons canet. cacumen neque per æſtatem viduatur. Haetenus Bembus: qui ante Fazellum montem confendit. Cæterum figura Aetnæ est procul insipientibus à meridie, quâ à Pachyno Syracusas, Leontinos & Catanam itur, ea, quam in tabulâ chorographicâ expressimus: fumusque è duobus crateribus perpetuò iis montis regionibus, quas consignavimus, emergit sereno cælo candidissimus, instar nubis. ignes nulli adparent, nisi maiori aliquo incendio erumpente. Lapidès inde ejectos per 1 x millia passuum ab utrâq; Catanæ ur-
40 bis parte viâ publicâ invēni, qua à Leontinis itur Taurominium; maximè verò ad ipsam Catanam in radicibus Aetnæ littoreis, quâ Tautominium itur. ubi, specie magnarum asperarumque rupium, spectaculum transeuntibus præbent fœdum, triste, atque horrendum. Fertilitatem autem & amœnitatem ad eundem montem conspexi tantam, quantam nullibi aliàs in totâ insulâ. Sed de fertilitate ho- AETNA
rum locorum, simulque de lapidibus ita antiquus tradit auctor Strabo, dicto lib. vi: fertilitas.
Ὅταν τῷ Ποσειδῶνι φαίνεται τὸ πρὸς τὸ ὄρος, καὶ τι φροῦται πολλὰ βάθει τὰ Κατάναιων χωρία. ἡ
μὲν οὐ σποδὸς λυγρὰ καὶ περὶ καὶ ὄρος, ἀερετὴ τὴν χώραν χρόνιός ἔσται. ἀμπελον γὰρ παρέχε-
ται καὶ χρυσόκαρπον, τῆς ἀλλῆς ἐκ ὁμοίως ἔσσης δοῖνα. τὰς πρὸς ἐκφέρει τὰ κατεπιφρωθέντα
χωρία. παίνειν δὲ τὸ πρὸς τὸν ποταμὸν τὰ περὶ βατὰ φαίν, ὥς τε πηγνέται. διόπερ ἐκ τῶν ὧτων ἐφαί-
50 ροδὸν αἶμα δι' ἡμερῶν μὴ ἓν, καὶ ἵππερ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν εἰρημίαν συμβαίνειν εἰρήκαρμον. ὁ δὲ
ρύαξ εἰς πῆξιν μεταβάλλων, ἀπολοῖται τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐφ' ἱκανὸν βάθος, ὥς π' λατιμίας
εἶναι χρεῖαν τοῖς ἀνακαλύψαι βαλορῶσι τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιφάνειαν. ἀκρίως γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τοῖς
τῆς πετρᾶς, εἴτ' ἀναβληθείσης, τὸ ὑπερχυθὲν τῆς κορυφῆς ὕδρον, πηλὸς ἐστὶ μέλας, ῥέων κατὰ τῆς
ἐρεινῆς. εἴτ' αὖ πῆξιν λαβὼν, γίνεται λίθος. μυλίας, τὴν αὐτὴν φυλάττων χροῶν, ἢ ῥέων εἶχε. καὶ
ἡ σποδὸς δὲ κακορῶν τῶν λίθων ὥς ἀπὸ τῶν ξύλων γίνεται. καὶ ἵππερ οὐ τὸ πηρὸν τῆς ξυλῆς
σποδὸς τρέφεται, ποιοῦν ἔχειν οἰκίσματα περὶ τὴν ἀμπελον εἰς τὴν λιτανίαν σποδόν. Id est:
Quando Neptuno visum est incendia fieri, profundis cineribus ager Catanensis obregitur. Quis
I 4 cinis

cinis quum aliquamdiu sit molestus, postea temporis regionem beneficio adfcit. quidpe reddit eam vinetis latam ac bonae frugis feracem; quum reliquum agri non ita praestet vini productione. radicesque efferunt sic epuleta loca, quibus adeo pinguis reddi perhibent ovis, uti rumpantur. itaque quadragesimo quoque aut quinquagesimo die sanguinem detrahunt ex auribus: quod etiam apud Erithyam fieri diximus. Ceterum egesta ex Aetna incendio materiae fluxus ita con- crevit, ut ad iustam altitudinem soli superficiem in lapidem convertat. quam qui nudare ve- lint, opus habeant lapides scindere. Etenim saxo in crateribus sive faucibus colligato, ac deinde sursum egesto, humor vertici superfluis cernum est nigrum, per montem deorsum fluens: deinde, ubi concrevit, lapis fit molaris: eodem servato, quem fluens habebat, colore. Sed & cinis ita fit adustus lapidibus, ut fit crematis lignis. Sicut ergo ruta cinere ligneo aliter, ita similem esse Aetnae cineri cum vitibus adfinitatem, credibile est. De iisdem lapidibus ita Corn. Severus in poemate de Aetna:

Quin etiam varie quaedam sine nomine saxa
Toto monte liquant. illis custodia flammæ
Vera tenaxque data est. sed maxima causa molaris
Illius incendi lapidis sibi vindicat Aetna.
Quem si forte manu teneas, & robore cernas;
Nec servare putes ignem nec spargere posse.
Sed simul ac ferro queras, respondet, & ictu
Scintillat calor.

Quin etiam externum nil iis color ipse resolvit;
Non odor aut levitas. putris magis ille magisq.
Vra operis facies, eadem perq. omnia terra est.

AETNAE
montis varia
incendia.

Haud abs re fuerit, hoc loco indicare, quæ incendia Aetnae quibus temporibus fa- cta fuerint. Vetustissima ante bellum Troianum & Sicularum ex Italiâ in hanc insulam transitum, adnotantur Diodoro, lib. v: καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τῆς κα- τὰ τὴν οἰκιστικὴν καὶ τῆς χώρας ἐργασίᾳ τοῦ ποταμοῦ εἶχον. ὕστερον δὲ τῆς Αἰτνῆς ἐν πλείστοις τοῖς αἰσθητοῦ πυρὸς αἰτίαις, ἡ πολλὰ κατὰ τὴν χώραν ῥυτίτις πυρὸς, συνήθη διαφθορὰ τῆς γῆς ἦν τῶν πολλῶν τῶν ποταμῶν. ἐπ' ἐστὶν δὲ πλείω τῶν πυρὸς ἰσχυρισμῶν πολλὰ καὶ χῶρον, φοβηθέντες, τὰ μὲν πρὸς τὴν κεκλιμμένην τῆς Σικελίας ἐξέλιπον, εἰς δὲ τὰ πρὸς δυσμὰς ὄντα μετακίνησαν. τὸ δὲ πλεον- τικὸν πολλὰς γενεὰς ὕστερον ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸ τῆς Σικελίας ἐν τῇ πανδημείᾳ περιεσθῆναι εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν ὑπὸ τῆς Σικελίας ἐκλεισθῆναι χώραν κατέκρησαν. Id est: Ac primo equidem universam insulam incolebant Sicani; & ex terra cultu victum sibi comparabant. postea verò quàm plu- ribus in locis flammæ Aetna exhalare cepit, multumque ignis in vicinam regionem effunderetur; tellus ad tractum haud modicum vastabatur: quumque ad complures annos per regionem incendium grassaretur; incolæ, subacti metu, desertis orientalibus insule partibus, in occidenta- leas transmigrarunt. Post multas denique aetates Sicularum gens, ex Italiâ cum universis fami- liis in Siciliam transgressa, relictum à Sicanis agrum occupavit.

Thucydides, sine libri iii: Εἰρήνη δὲ πρὸς αὐτὴν ἔατο τὸ ὄρος τὸ πρὸς ἐκ τῆς Αἰτνῆς, ὡς περ καὶ τὸ πρὸς τὸν ποταμὸν καὶ γὰρ πᾶσι τῶν Καταναίων, οἱ ὑπὸ τῇ Αἰτνῇ τῶν οἰκοδόμων, ἔπερ μέ- ρος ἐστὶν ὅρου ἐν τῇ Σικελίᾳ. Λέγεται δὲ πεντηκῶντα εἶναι ῥυτίταις τὸ πρὸς τὸν ποταμὸν ῥεῦμα: τὸ δὲ ἑνὸς πεντηκῶντος γὰρ ῥεῦμα, ἀπὸ τῆς Σικελίας ὑπὸ τῆς Αἰτνῆς οἰκιστικῆς. Hoc est: Per idem ver profluvium ignis ex Aetna monte, omnium Siciliae maximo emanavit, quemadmodum alias; & aliquantulum agri Catanensium vastavit, sub ipso Aetna incolentium. Fertur autem pro- fluvium hoc quinquagesimo à superiore emanasse anno. omni numero verò ter existisse, ex quo Siciliam Greci incolere ceperunt. Illud quod suâ ætate adnotavit, Olympiadis lxxxviii anno 11 factum est; Athenis summum gerente magistratum Euclide; ut ex ipsius videre est historiâ, cum Diodori libro xii collatâ: id est, anno ante natum Iesum ccccxvii. Medium igitur incendium factum est Olympiadis lxxv anno iv; id est, ante natum Christum anno cccclxxvii. Græcos verò post Troia- num demum bellum in Siciliam venisse, Olympiadis xi anno 1, id est, anno ante natum Iesum 10 c cxxxvi, supra cap. ii ostensum est. Apud Cedrenum hæc leguntur: Οἱ Ἑρῆς ἐστὶν, Αἰγυπτίον ἀναλαβὼν, καὶ εἰς Ἀθῆνας ἐλθὼν, ἔδωκε τὴν ἐκείνου- τιν, εἰς πέσον αὐτῶν. ἐν δὲ τῇ πόλει Πορτίλᾳ πῆς παρὲν τῇ Αἰτνῇ καὶ ἀγνωστῆς, ζωστὴ κα- τὰ τὴν γῆν καὶ νόμοι ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Αἱ δὲ δώδεκα βιβλίων ἐπέμψθησαν. Ἐν τῇ πόλει τῆς ἑρ- νοῖς ἐρράθη ἐν Σικελίᾳ τὸ Αἰτναῖον ὄρος, καὶ ἐξῆλθε πῆρ. καὶ σασιμῶν ἡγεμόνων, ἡ πρὸς Λοκροῖς Ἀτλαντὶ ὁριζοῦσιν, ἡστὶν ἐν τῇ Αἰτνῇ. Id est: Xerxes, Aegypto in potestatem suam reductâ, Athe- nas

nas juncto ponte Hellesponto perveniens, urbem incendit. Roma Portilla quadam virgo, incesti damnata, viva defossa fuit. Leges duodecim tabularum à Græciâ Romam allatae sunt. His temporibus Aetna mons Siciliae ruptus est, ignemque edidit. Et terra motibus Atlantis à Locris abrupta, insula facta est. Hæc ita generatim & minus exactè computata. nam Lex duodecim tabularum Romæ proposita fuit anno 111 Olympiadis LXXXII. Xerxes verò in Græciam transiit Olympiadis LXXV anno 1. Secundum igitur illud à Græcorum in Siciliam commigrationem incendium intellexit. Quòd si id voluit cum Orofio, quod sub Artaxerxe rege factum; multo magis turbatoriè ista scripsit.

- 10 At Diodorus, lib. XIIII, in rebus gestis anni 1 Olympiadis XCVI, id est, anni ante natum Iesum CCCXCVI, ita tradit: *Προφάτως δὲ πρὸς ἐκπερίηθ' ἐκ τ' Αἰτνῆς μέγα τ' ἡολαίης, ἐκείνῳ διωτὰν ἐν τῷ περὶ τῶν θάλασσαν συμπόρην ἀρχαίως πῆς ναοὶν ἰσχυρῶν γὰρ τ' ἀπὸ τ' ἡολαίης τόπων ἐπὶ τὴν καλὴν ῥύαν, ἀναγκάων ἐν τῷ περὶ τῶν πῆδον ἀεὶ πορῶν πῆς Αἰτνῆς λόφον.* Hoc est: At quia ignem ad maritimam usque oram eruptaverat Aetna; terrestres exercitus non amplius ita duci poterat, ut nauticum ad litus comitantem haberet. maritimis enim tractibus flammantis Aetna profluvio exustis corruptisque, necessitas pedestre agmen montem circumire coëgit. Hoc scilicet est illud, de quo antè dixi, magnarum asperarumque rupium fœdum, triste, horrendumque spectaculum: quod in hanc diem, licet viâ patefactâ, difficilem satis transitum exhibet. De eodem incendio sic refert Orofius lib. II, cap. XVII; commemoratis Artaxerxis & Cyri, Darii filiorum, rebus gestis: *His deinde temporibus gravissimo motu terra concussa Sicilia, insuper exsuvantibus Aetnae montis ignibus favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque, castrata est.* Tunc etiam Alalante civitas, Locris adherens, terra contigua, repentino maris impetu abscissa atque in insulam desolata est. Iste verò Artaxerxes imperium Persarum suscepit Olympiadis XCIII anno IIII; tenuitque annis XLIII.

Iul. Obsequens, in Prodigii: *Cn. Capione, C. Lelio, Coss. mons Aetna ignibus abundavit.* Consules hi fuere anno ab urbe Româ conditâ, 10CXIII; ante natum Iesum: CXL.

- Idem auctor, paullo post: *Servio Flacco, Q. Calpurnio, Coss. mons Aetna maioribus solito arsit ignibus.* Et Orofius, lib. V, cap. VI: *Ser. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone, consulis, in Sicilia mons Aetna vastos igneis eructavit ac fudit: qui, torrentum modo per prona precipites, proxima quæque corripientibus exussere flammis; longinquiora autem, favillis calidis cum vapore gravi late volantibus, torruerunt.* quod Siciliae semper vernaculum genus monstri non portendere malum adsolet, sed inferre. Annus hic fuit ab Vrbe conditâ 10CXVIII; ante natum Iesum: CXXXV.

Idem Obsequens: *M. Aemilio, L. Aurelio, Coss. Aetna mons terra motu igneis super verticem late diffudit.* Orofius, dicto lib. V, cap. X: *M. Aemilio, L. Oreste, consulibus, Aetna, vasto tremore concussa, exundavit igneis globis.* Annus hic Vrbis fuit 10CXXV; ante natum Christum: CXXVI.

- Idem Orofius, eiusdem libri cap. XIII: *Eodem tempore Aetna mons ultra solitum exarsit; & torrentibus igneis super fusis lateq. circumfluentibus, Catanam urbem sineisque eius oppressit; ita ut tecta ædium, calidis cineribus præusta & praegravata, corruerent.* cuius levande cladis causâ Senatus [Romanus] X annorum vectigalia Catanensibus remisit. Factum id anno Vrbis 10CXXXI, inter consulatum Q. Cæcilii Metelli & T. Quinctii Flamini, & consulatum Q. Fabii Maximi Allobrogici; ut patet ex præcedenti consequentique capite: id est, ante natum Iesum anno CXXII. quo anno consules Romæ fuere, Cn. Domitius Aenobarbus & C. Fannius Strabo. Ita intra XVIII annorum spatium quater Aetna exarsit.

Hinc postea Petronius Arbiter, in Satyrico suo, de incendio, quod bellum inter Cæsarem & Pompeium Magnum præcessit:

- 50 *Armorum strepitum cælum furit; & tuba Martem
Sideribus tremefacta ciet. jamq. Aetna voratur
Ignibus insolitis, & in aethera fulmina mittit.
Ecce inter tumulos atque ossa carentia bustis
Umbrarum facies dyo stridore minantur.
Fax stellis comitata novis incendia ducti;
Sanguineog. recens descendit Iupiter imbre.
Hæc ostenta brevi solvit deus. exiit omnis*

Quidpe

*Quidpe moras Cæsar; vindictæque actus amore,
Gallica projecit; civilia sustulit arma.*

Cæterum Virgilius, Γεωργικῶν lib. I; ubi portenta enumerat, quæ mortem C. Iul. Cæsaris præcesserant:

--- Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis formacibus Aetnam;
Flammarumque globos liquefactaq; volvere saxa?

Ad quæ ita Servius: *Malum enim omen est, quoties Aetna, mons Siciliæ, non fumum, sed flammæ egerit globos. Et, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Aetnâ monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, sed etiam Rhegina civitas afflaretur. Interfectus est I. Cæsar in curiâ Romanâ Idibus Martiis, se ipso IV & M. Antonio consuli-* 10

bis, anno Urbis 1000CVIII; ante natum Iesum XLIII. Appianus, Bellor. civil. lib. v, in historiâ belli, quod Augustus Cæsar in Siciliâ adversus Sex. Pompeium gessit: Εὐχροντόν δὲ καὶ βρομεῖν τὴν Αἰτνὰν σκληρὰ, καὶ μυκίματα μακρὰ, καὶ σέλας ἀβιδάμπναι τῶν κρατῶν, ὥς τι τὰς πόλεις Γεργίου καὶ Ἰωνίων ἀναπνέων ὑπὸ δαίμονος, τὰς δὲ ἀκρὰς τῆς Αἰτνῆς λεγόμενων οὐκ ἀπέειν, ποῖς δὲ ἀφ' ὧν εἰς ἐμπροσθέντων σφίσι καὶ τῶν πόλεων. Id est: Facti etiam sunt Aetnæ horridi fremitus & longi mugitus, ex candescentibus quoque ignibus, exercitumque fulgore terrentibus; adeo, uti Germani è cubilibus præ timore profugerent; nec amplius incredibilia ipsis viderentur Aetnæ memorata miracula, & inter cætera illud de igneo torrente.

Svetonius, de C. Caligulâ, in vitâ eius: *Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente è Messanâ noctu profugit, Aetnæ verticis fumo ac murmure parvifectus.* 20

Proximum hinc incendium adnotatum reperio in vitâ ac martyrio divæ Agathæ Catanensis: ubi sub Decio imperatore, anno à nato Christo cclj, Nonis Februarii, mons Aetna ignem eructasse, & tanquam fluxius valde mugiens, sic descendisse; lapides dissolvens, tanquam ceram è vertice montis, traditur.

Inde, anno Christi c10CLXVIII, pridè Nonas Febr. ut ex Siculis annalibus refert Thomas Fazellus, decad. I, lib. II, cap. IIII, *Aetna plus solito sævit. rupibus namq; ingentibus agrog. Catanensi combustis, terra motu suo Catanensium finis atque urbem adeo labefecit, ut basilica corruens episcopum unâ cum clero & populo oppræsserit.* 30

Deinde anno Salutis c10CCCXXIX, IV Calend. Iulii, quum per plures annos absque igne & fumo fuisset, sub vespèram repenti contremuit, ac tonare cepit. mox è montis latere, quod orientem respicit, aperto novo hiatu, ignis erupit: quem, accrescente vespèrâ, insequuti candentes globi, ac avulsa montis viscera liquefactique saxorum orbes, veluti torrens per declivia loca grassantes, obvia quæque absument. quorum impetu simul ac terræ motu plures in ipso monte sacra & profana ædes vel diruta vel proficisse sunt. plerosque etiam aquarum perennium fonteis terra dehiscens absorpsit. Eiusdem Iulii Idibus circa solis occasum ex inferioris montis parte ex inopinato hiatus, ac paullo post in eodem agro duo alii sunt aperti: cā vi, ut ex IIII crateribus, parvo inter se intervallo distitis, ingentium lapidum congeries unâ egesta profundas valleis & nemorum salus in montis arduos extulerint. fluebat enim ex quadruplici illâ voragine rivus igneus; instar metallorum, ex fornace liquentium, occurrentem tellurem & ingentia saxa ac arbores quascumque non solum comburens, sed absument: terraque ipsa, quæ paullo ante calcabatur, incanduit; ac veluti spumis aquarum, ad scopulos è fluctibus elisarum, latè, instar excrecentis fluminis, profluvio igneo inundata ac dispersa est. Postquam verò igneus torrens diu multumque per plura montis spatia evagatus est; tribus tandem alveis sese divisit. quorum duo orientem versus ad Acis usque loca litori propinqua plures dies decurrerunt: tertius contra Catanensium finis se direxit. quem, priusquam finis ipsos invasisset, velum divæ Agathæ, à sacerdotibus è manibus urbis objectum, exstinxit. Dum hæc in inferiori montis regione geruntur; in summo vertice non minori quoque ad extremum tonitruum saxorumque ardentium rabie confectum est. unde tantus præsertim cinerum imber per universam Catanensium regionem defluxit, ut montes agrique sub eo occultarentur; ac, si ante tum boreâ, ad insulam usque Melitam, quæ c1X passuum millibus à cratere dissidet, eorum copia ac sulphureus odor sit abduetus. unde & plures homines plurimæque animantia, ut in vitâ Friderici regis legitur, perierunt.

Anno deinceps Salutis c10CCCCXLIII iterum Aetna terribili ignium ejaculatione contremuit. eoque motu è summo cacumine vastæ quadam rupes dissolutæ collapsæque vastâ ruinâ

ruinā in ipsam voraginem conciderunt. unde hiatus ille perpetuus multo amplior est factus.

Sed inter memorabilia Aetnae profluvia longē illud est praecipuum, quod aetate patrum nostrorum decurrens per XXVII ferme passuum millia, usque ad mare Longina pervasit; atque ingentem portum, cuius Homerus, Virgilius, & Plinius, meminerunt, ita implevit, ut hallucinatos poetas plerique sint arbitrati; quum nulla prorsus vel statio ibi hodie adpareat. De eodem incendio ita scribit Bembus in supra dicto dialogo: Inter maxima profluvia longē memorabile illud est, quod paullo ante nostram aetatem usque intra Catanam decurrens, non parvam urbis partem incendio depopularit. Quin etiam portum eum, de quo ait Virgilius,

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens

ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,

ita implevere fluentia Aetnae, ut jam errasse Virgilium putes, quod portum ibi esse ingentem dixerit, qui penē nullus sit.

Pergit Fazellus: Haecenus ab aliis accepta. jam, quae ipsi visu sumus adsequuti, commemoramus. Aetna quum, deficiente jam materia sulphurea & bituminosa, vel obstructis meatibus, nec ignem nec fumum per plures annos emitteret; accola, eius cacumen adscendentes, illi craterem etiam ipsum penetrabant. Sed inconstans haec mansuetudo fuit. anno siquidem Salutis CICIOXXXVI , IX Calend. Aprilis, flante austro, & sole ad occasum vergente, nubes atra montis apicem operuit; & inter eam rubor emicuit. tum repente ex ipso cratere ignei torrentis vasta vis erupit; paulatimque, in modum fluminis, magno montis murmure ac
 20 terra motu defluens, in orientem versus descendit; lacumque, cuius supra in descriptione meminimus, illapsus, magnam ibi repertam lapidum congeriem liquefecit. quae supra Randatium opidum praecipiti, sed falcato, volumine decurrens, ovium greges & animalia pleraque obviantia statim demersit. Ex eodem quoque summo montis cratere mirum ac horrendum visu profluvium igneum occidentem versus supra Brontem & Adranum opida eodem tempore effluere cepit. liquescentes enim lapides sulphurei ac bituminosi, vi ventorum depulsi, lento fluxu & intermisso, veluti ferrum candens, decurrebant: & qui primum defluerant, sensim amisso calore in priorem naturam ac materiam subnigram indurecebant. post rivus alter igneus descendens, non supra priorem fluebat; sed inter ipsius arenosam cutem & priorem ignem jam concretum immiscens sese, cursum medium sibi suū vi faciebat: ita, ut & cutis superior & superficies
 30 prioris aquae esset dura. qui verò ignis recens erat, subterfluebat, instar testudinis; quae sub testâ durâ vivens, lentè tamen graditur. ita fluente, quae prius induruerant, novis cedebant: à quibus in parteis disjiciebantur. Novissimis itaque semper vincentibus, multiplicabatur incendium ad latitudinem stadii unius, profunditatemq. cubitorum circiter XII . Quumque totum refraxisset profluvium; lapidum molarium congeriem ab ore crateris ad terminum usque fluxus subnigram recens eructatam perpetuo reliquit. Ita lapides ipsi in eodem colore perseverant, quo defluerant. sed quò recentiores, eò & nigriores & firmiores. processu enim aevi & pallescunt & in arenas resolvuntur. Erat autem profluvii materia sulphurea & bitumine mixta. Hac quidem mira. sed, quae proximo anno obtigerunt, mirabiliora. Anno namque Salutis CICIOXXXVII , Calendis Maii, Sicilia totâ diebus ferme XII tonare cepit; crebrique so-
 40 nitus ac ingentes, quales ex tormentorum bellicorum ictibus edi solent, & graviores quoque, non solum Catanae & vicinis agris, sed Panormi quoque, Drepani, Lilybaei, Sacca, Agrigenti, & totâ propè insulâ, sunt auditi. è quibus parvo terra motu facto, domorum concussa tecta simul & parietes nutabant. Hi sonitus mugitusque quum increbrescerent; III Idus Maii in Aetnâ hiatus quidam insoliti sunt aperti; è quibus tanta eiusdem materiae ignea moles est egesta, ut quatruiduo, XV millium iter conficiens, obvia quaeque sternendo exussit; ac ad caenobium usque divi Nicolai de Arenis defluerit. ubi conglobata, monasterio intacto, Nicolosum & Monpelerium pagos adorta, plures eorum domos exussit obruitque. Crater montis superius, non multo post tantam subnigri cineris per triduum molem efflavit, ut non modo mons ipse ac finitima, sed ad Pelorum ac Pachynum, quin imò & Calabriae Consentiam usque, interjacentia opida cineribus
 50 operta, maria quoque adeo sint circumfusa, ut CCC passuum millibus à Sicilia distantes naves à ventis ferentibus laide cinere ejecto saedatae sint. Aetna deinde quum cineres evomere desit, magno fragore ac stremitu mugire cepit. & inter mugitus ipsos summus montis apex abruptus, à cratere superno absorptus est. Nam aetate meâ clivulus à crateris orificio per passus ferme centum insurgebat, undique praecipis: qui totius montis supremus erat vertex. quo tum intra voraginem palam absunto, Aetna factus est demissior. Sed quum postea Bronti agerem; opidani seniores, fide digni viri, (quidpe qui rem ipsam viderant) retulerunt, hunc ipsum clivum non olim Aetna fuisse verticem: sed, ab eo, anno Salutis CICCCCCXLI , postremo profluvio eje-

vio eiectionum, crateris ori inhaesisse. Haec tenus Fazelli verba. quæ fortasse prolixius repetimus, quàm huic loco par erat. verum res, omni ævo omnium scriptorum monumentis celebratissima, digna visa est, quæ curatius clariusque cognosceretur. Vltimis illis de diminutione verticis Aetnæ adde & istud Senecæ, ex epistolâ LXXIX: Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque adscendas. quam consumi & sensim subsidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius navigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere; non quia montis altitudo descendit; sed, quia ignis evanuit, & minus vehemens ac largus effertur; ob eandem causam fumo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est; nec montem, qui devoretur quotidie, minui; nec ignem non manere eundem, qui non ipse ex se est; sed in aliqua infernâ valle conceptus exasuat, 10 & alibi pascitur; in ipso monte non alimentum habet, sed viam. Et aliquanto post: An Aetna tua possit sublabi & in se ruere, an hoc excelsum cacumen, & conspicuum per vasti maris spatia, deterat adsidua vis ignium, nescio.

Restat nunc, uti causas horum Aetnæ incendiorum ex iisdem veterum auctorum monumentis aperiamus: quod hac etiam in parte noscendi cupidis satisfiat. Ac primum quidem poetæ fabulis eas tribuerunt. nempe, quia in ignem protrusum Typhonem, sive Enceladum, id est, Satanam, Deo omnium rerum conditori ac domino rebellantem, antiquissima illa tradebat gentium theologia; quævis loca, ignem eructantia, tartarum esse, aut tartari spiramenta & caminos, crediderunt: ut Germaniæ nostræ lib. I, cap. xxx I, docuimus. Hinc igitur de Aetnâ et- 20 iam Pindarus, dictâ Pythior. odâ I:

Ὅς τ' ἐν αἰνῷ περὶ ἄρ' καὶ
 τοῦ θεῶν πολέμου,
 τυφὸς ἑκατοντακάρων, τὴν ποτὶ
 κιλίκιον θρέψε πολυά-
 νυμον αὐτῶν, νῦν γε μά-
 ται β' ὑπὲρ κύμας ἀλυσκίους ὄχθαι,
 σικελία τ' αὐτὸ πίπτει
 σπύρον λαχναίνον· κίων
 δ' ὄρεσιν συνέχει
 Νιφόρος Αἴτνα.

Id est:

Quique in horrendo tartaro ja-
 cet deorum hostis,
 Typhoeus centiceps: quem olim
 Cilicium nutriti multi
 nominis antrum; at nunc
 Et litora mare coercantia, quæ sunt super Cumam,
 Et Sicilia eius premit
 Pectora hispida, columna
 Verò cælestis cohibet
 Nivosa Aetna.

Hyginus, μυθολογικῶν cap. CLII: Tartarus ex Terrâ procreavit Typhonem, immanti magnitudine, specieque portentosa; cui centum capita draconum ex humeris enata erant. Hic Iovem provocavit, si vellet secum de regno certare. Iovis fulmine ardenti pectus eius percussit. qui quum flageret, montem Aetnam, qui est in Sicilia, super eum imposuit. qui ex eo adhuc ardere dicitur. Philostratus, in vitâ Apollonii, lib. V. cap. VI: Εἰ κένοι ᾧ τυφὸς πᾶσα ἡ Ἐγκέλαδον δεδέσται φασὶν ὑπὸ τῷ ὄρει Αἴτνῃ. Id est: At illi aiunt Typhonem quemdam seu Enceladum sub Aetnâ monte ligatum. Orpheus, in Argonauticis:

Αὐτὰρ ἐπεὶ Λιλύβηον ἐπέχοντο ἤχιστα πορθμὸν
 Τεργλάχινά πε νῆσόν ἐπέχοντο Ἐγκελάδοιο
 Αἰτναίῃ φλόξ σφιν ἄρ' ἐρητύει μεμαώτας.

Id est:

At ubi ad Lilybeum adpulimus sonans fretum
 Tricuspideque insulam Enceladi;
 Aetnea flamma nos inhibuit valde cupidos.

Virgi-

Virgilius, dicto Aeneid. lib. III:

*Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
Urgeri mole hac; ingentemque insuper Aetnam
Impositam, ruptis flammam exspirare caminis:
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.*

Valer. Flaccus, Ἀρκαδικῶν lib. II:

Scopulis sed maximus illis
Horror adest, Siculâ pressus tellure Typhoeus.
Hunc profugum & sacras revomentem pectore flammâs
(Ut memorant) pressum ipse comis Neptunus, in altum
Abstulit, implicuitq. vadis; totiesque cruentâ
Mole resurgentem, torquentemque anguib. undas,
Sicanium dedit usque fretum; cumq. urbibus Aetnam
Intulit, ora premens. irux ille eiecit adest
Fundamenta jugi; pariter tunc omnis anhelat
Trinacria, injectam fesso dum pectore molem
Commovet experiens; gemituque reponit inani.

Apollodorus, lib. I; ubi longam exorsus de Typhone ac reliquis gigantibus fabulam, tandem ita concludit: ὁ δὲ γὰρ δὲ ἐρηγῆναι αὐτὸν οὐκ ἔστιν ἀλλὰ τὸ Σικελικὸν θαλάσσης, καὶ οὐκ ἐπὶ τῇ Αἰτνῇ ὅπως ἐν Σικελίᾳ τῶν ἡγεμενῶν ἐστὶν. ἐξ ἧς μέγας θεῶν φασὶν ὁπὸ τῶν βληθέντων κεραυνῶν ζῆναι πρὸς ἀναφωσμένην. Hoc est: Qui quum per Siculum mare fugere cepisset; Iupiter Aetnam Siciliæ montem, miræ vastitatis superinjecit. à quo in hanc usque tempestatem, ob frequentem fulminum jactum, ignium in eo fieri spiramenta videntur. Ovidius, Fast. lib. II:

*Alta jacet vasti super ora Typhoeos Aetna:
Cuius anhelatis ignibus ardet humus.*

Et Ponticarum lib. II. eleg. X:

*Te duce magnificas Asia perspeximus urbes:
Trinacris est oculis te duce visa meis.
Vidimus Aetnâ cælum splendescere flammâ;
Suppositus monti quam vomit ore Gigas.*

Silius Italicus, lib. XIII:

Tum Catane nimium ardenti vicina Typhæo.

Statius, Thebaid. lib. III:

*It clamor ad auras:
Quantus Tyrrheni gemitus salis, aut ubi tentat
Enceladus mutare latus, procul igneus antris
Mons tonat.*

Claudianus, de raptu Proserpinæ dicto lib. I:

*In medio scopulis se porrigit Aetna perustis:
Aetna gigantes numquam tacitura triumphos;
Enceladi bustum: qui, saucia membra revinctus,
Spirat inexhaustum flagranti pectore sulphur:
Et quoties detrectat onus cervice rebeli,
In dextrum levumque latus; tunc insula fundo
Vellitur, & dubiæ nutant cum manibus urbes.*

Et in carmine, quod de Amphinomi & Anapii, piorum fratrum, statuis composuit:

*Qui, spretis opibus, medios properastis in igneis,
Nil præter sanctam tollere canitiem.
Haud equidem immerito, tantâ virtute repressas,
Enceladi fauceis obriguisset reor.
Ipse redundantem frenavit Mulciber Aetnam,
Laderet exempli ne monumenta pii.*

Quintus Smyrnaeus, Τρωϊκῶν lib. V:

*Οἷος παρὰ παροιθε Διὸς σπένοντι κεραυνῶ
Ἐγκέλαδ' ἀδμήτη κατ' ἀκαμάτῳ θαλάσσης
Θρυακίης ὑπὸ νύκτι, ὅλην δ' ὑπὸ νύκτι τῆς:*

K

Id est:

Id est:

Qualis olim tristifico Iovis fulmine
Enceladus conficiebatur in mari vasto
Subter Thrinaciam: & tota insula succendebatur.

Et lib. XIII:

Εὐπὶ πύρρῳ· μεγάλοις κατ' Ἐγκελάδειο δαΐφρων
Παλλὰς αἰεργμύρῃ Σικελῶν Ἰπικὰ ββαλε νῆσον·
Ἡ δ' ἐτι κρηται αἶεν ἔσσι ἀκαμάτισσιν γήρῃ,
Αἰθολόεν πνείοντι ἔσσι κρηται.

Hoc est:

Vt olim super magnum Enceladum bellatrix
Pallas Siciliam insulam sublaram coniecit:
Quæ adhuc continuè succenditur ab indomito gigante,
Ardeat flammis exspirante subter terrâ.

Sed omnium maximè graphice prædictus Ovidius, Μεταμορφώσεων lib. V:

Vassa giganteis injecta est insula membris
Trinacris; & magnis subiectum molibus urget
Ætherias ausum sperare Typhœa sedes.
Nixitur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:
Dextra sed Ausonio manus est subiecta Peloro;
Læva Pachyne tibi; Libæo crura premuntur:
Degravat Aetna caput; sub qua resupinus arenas
Ejectat; flammamque fero vomit ore Typhœus.
Sæpe remoliri luctatur pondera terræ,
Opidaeque & magnos deolvere corpore montes.
Inde tremat tellus.

Sed de hac fabulâ, simulque de aliis Aetnæ figmentis ita tradit Corn. Severus, in poemate, quod de hoc monte conscripsit:

Qui tanto motus operi, quæ causa perenneis
Explicet in densum flammis, & ructet ab imo
Ingenti sonitu moleis, & proxima quæque
Ignibus irriguis uras; mens carminis hæc est.
Principio ne quem capiat fallacia vatium,
Sedeis esse dei, tumidisque è faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cavernis
Festinantis opus. non est tam sordida divis
Cura: neque extremas jus est dimittere in artibus
Sidera. subducto regnant sublimia cælo
Illa; neque artificum curant tractare laborem.
Discrepat à primâ facies hæc altera vatium.
Illis Cyclopes memorant fornacibus usos,
Quum super incudem numerosâ in verbera fortes
Horrendum magno quaterent sub pondere fulmen;
Armarentque Iovem.
Proximas vivaces Aetnæi verticis igneis
Impia sollicitat Phlegæis fabula castris.
Tentare (nefas) olim detrudere mundo
Sidera, captivique Iovis transferre Gigantes
Imperium; & victo leges imponere cælo.

* * * * *
Gurgite Trinacrio morientem Iupiter Aetnâ
Obruit Enceladum. vasti qui pondere montis
Aestuat, & patulis exspirat faucibus igneis.
Hæc est mendoſe vulgata licentia fama.

* * * * * Sed omnis
In vero mihi cura. canam quo servida motu
Aestuet Aetna, novosq. rapax sibi congerat igneis.

Hinc

Hinc toto reliquo carmine causas Aethnorum ignium percenset. noscendi studio-
sus inde eas poterit petere. nos reliquorum auctorum eadem de re opiniones, hinc
inde in monumentis eorum sparsas, in unum huc colligimus. Lucretius, lib. VI: AETHNAE-
RVM ignium
causa.

Nunc tamen, illa modis quibus irritata repente
Flamma foras vastis Aethnae fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius subcavae montis
Est natura, fere silicium suffulta cavernis.
Omnibus est porro in speluncis ventus & aer.
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aer.
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem;
Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit altè,
Funditque ardorem longè, longèq; favillam
Differt, & crassa volvit caligine fumum;
Extruditque simul mirando pondere saxa.
Praterèa magnà ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, aestumque resorbet.
Ex hoc usque mari spelunca montis ad altas
Perveniunt subter fauces. hac ire satendum est,
Et penetrare mare, & penitus se cogger aëto,
Atque efflare foras; idèoque extollere flammæ,
Saxaque subiectare, & arenæ tollere nimbos.
In summo sunt vertice item crateres; ut ipsi
Nominant; nos quas fauceis perhibemus & ora.

Claudianus, de raptu Proserpinæ dicto lib. I:

Quæ scopulos tormenta rotent? quæ tanta cavernas
Vis glomeret? quo fonte ruat Vulcanius ignis?
Sive, quod objicibus discurrens ventus opertis,
Offenso per saxa furit rimosa meatu,
Dum scrutatur iter: libertatemq; reposcens,
Putrida multivagus populatur flaribus antra:
Seu mare fulfurei auctum per viscera montis,
Oppressis ignescit aquis, & pondera librat.

Isidorus, lib. XIII, cap. VIII: Constat autem, Aethnam ab eâ parte, qua Euræus & Africus
flant, habere speluncas plenas sulphuris, & usque ad mare deductas. quæ spelunca, recipientes
in se fluctus, ventum creant: qui agitato, ignem gignit ex sulphure: unde fit, quod videtur, in-
cendium. Sed hæc Isidorus mutuatus est ab Servio: apud quem in Aeneid. lib. III

ita legitur: Causa huius incendii secundum Aethnam [malim, mentem] Virgilii hæc est: Sunt
40 terra desudantes sulphur: ut penè totius tractus Campania, ubi est Vesuvius & Gaurus montes:
quod indicat odor aquarum calentium. Item, novimus, ex aquæ motu ventum creari: esse etiam
concavas terras. Aethnam [verò] constat, ab eâ parte, qua Euræus vel Africus flant, habere spe-
luncas & plenas sulphuris & ad mare deductas. Hæc spelunca, recipientes in se fluctus, ventum
creant: qui agitato, ignem gignit ex sulphure. unde est, quod videtur, incendium. Hoc autem
verum esse, illa comprobatur ratio; quia, aliis flantibus ventis, nihil ex se emittit: & pro modo
flatuum Furi vel Africi, interdum fumum, interdum favillas, nonnumquam vomit incendia.
Iustinus lib. III: de freto Siculo loquens: Accedunt vicini & perpetui Aethnae montis
ignes, & insularum Aeolidum: veluti ipsis undis alatur incendium. neque enim in tam argu-
stis terminis aliter durare tot seculis tantus ignis potuisset, nisi humoris nutrimentis aleretur.

50 Mox: Eadem causa etiam Aethnae montis perpetuos ignes facit. nam aquarum ille concursus ra-
ptum secum spiritum inimum fundum trahit: atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec, per spi-
ramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendit. Virgilius, Aeneid. lib. VII:

Insula Sicaniū juxta latus Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxi:
Quam subter specus & Cyclopum exesa caminis
Antra Aethnae tonant; validique incendibus ictus
Audit referunt gemitum: striduntque cavernis

pi se contaminarint; fugant solum & persequuntur. Fazellus, dicto cap. iv libri ii decadis i, cc passus infra summum Aetnae verticem vestigium, tradit, vetustissimi fornicis lateritium exflare; quod à Catanensibus Turris philosophi nominetur. predicare quidam eos, ducta à maioribus fama, hanc sibi Empedoclem olim ad explorandas Aetnae ignis causas ex testudineo opere constituisse ediculam. Verum recte ipse ad finem eiusdem capitis conjicit, reliquias esse praedictae aedis Vulcani. nam illius etiam saeculi mortaleis ab hac parte montem adscendisse, mox infra è Strabone patebit.

DIVINATIONES quoque ab Aetnae ignibus petitas olim fuisse, auctor AETNAE est Pausanias in Laconicis. Τὸ δὲ αὐτὸ, inquit, καὶ ἐν Αἰτνῇ δηλοῦσιν οἱ κρατῆρες. καὶ divinationes. 10 γὰρ θεοὶ ἐς αὐτὰς καὶ δέγνουν πνεύματα, ἐν δὲ καὶ ἱερὰ καὶ πάντα ἀφ' αὐτῶν. Ταῦτα δὲ ὡς μὲν ὑπολαβὼν ὑπερέγνω; τὸ πῦρ, οἱ δὲ χαίρουσιν, οἷς ἡ πλεονεχία ἀγαθῶν ἀπωσαμένους δὲ τὸ ἐμβληθέντα, συμφορὰν ἐστὶν πᾶσι τῷ αἰσθῆναι νομίζουσι. Hoc est: Eandem habere portendendi vim dicuntur Aetnae montis crateres. Abjiciunt enim in eos cum sigilla argentea & aurea, tum verò cuiusvis generis victimas. Ea si absorpserit ignis, lata sibi nuntiari; contra, si re- 20 gesserit, malè eventurum ei, à quo illa missa fuerint, interpretantur.

Ceterum quum ob magnitudinem atque incendia celebratissima esset fama Aetnae, eius nomine saepe omnem insulam innuerunt scriptores. Euripides in Troadibus:

καὶ τὴν Αἰτναίαν ἡ Φαίησ
Φοινίκας ἀντίησιν ἡρώων,
Σικελῶν ὀρέων μητὴρ ἀκῶ
κηρύσσουσα.

Hoc est:

Et Aetnae Vulcani
Oppositam Phoeniciae regionem,
Siculorum montium matrem, audio
Praedicari.

Martialis, lib. vii, epigram. lxxii:

Sicanias urbis Aetnaeque regna petisti
Cinname, quum fugeres tristia jura fori.

30 Apuleius, Μεταμορφώσεων lib. i: Aeginensis quidam sum, Aetnao melle vel caseo & huiusmodi canponarum mercibus per Thessaliam discurrens. Hyblaëum mel eum intelligere, quæ urbs erat maritima inter Catanam & Syracusas, post patebit. Claudianus, de raptu Proserpinae lib. i:

Aetnae Cereri proles optata virebat
Vnica.

Silius, lib. xiiii; ubi Siciliae totius brevem proponit descriptionem:

40 Misferunt Phrygiam prolem Troianus Aestes
Troianusque Elymus; structis qui pube sequuta
In longum ex sese domarunt nomina muris.
Nec Zanclea gerunt obscuram mœnia famam;
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Aetnae haud ullum pulcrius oris,
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab isthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Heic Arcthusa suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacrae portantem signa coronæ.

Syracusas urbem intelligit, à Corinthiis conditam. At perquam absurdum erat, in vulgatis exemplaribus legi Ennae oris; quum Enna opidum in ipso insulae medio 50 sit sita. Verum quàm saepe in hisce duobus vocabulis auctorum exscriptores erraverint, alterum altero perperam commutantes, ad dicti opidi Ennae descriptionem patebit.

Ab Aetna monte antequam ad alia discedamus, hoc etiam notatu dignum fuerit, quod ob altitudinem immensam κίων ὑψίστην vocatur Pindaro, loco supra scripto, in Pythior. odâ i; id est COLUMNNA COELESTIS. Ad quem locum ita Scholiastes: Ἡ Αἰτνὴ τὸ ὄρεον ὡς ἔτιος ἀνίσταται διὰ τὸ ὑψίστον, ὑποσημαίνει τὸν ὑψίστον. id est: Aetna scilicet mons. quem ita nominavit ob altitudinem, calum fulcientem. Atque ab

eodem argumento nonnulli Deucalionis, id est Noachi arcam, quæ aliàs in Armeniæ celsissimis montibus cessante diluvio subsedisse creditur, Aetnæ induxerunt. Hyginus, *Μηθολογικῶν* cap. CLIII: *Cataclysmus, quod nos diluvium vel irrigationem dicimus; quum factus est; omne genus humanum interit, præter Deucalionem & Pyrrham; qui in montem Aetnam, qui altissimus in Sicilia esse dicitur, fugerunt.* Deucalionem autem esse Noachum. Germaniæ nostræ lib. I, cap. XXXII certis & clarissimis documentis ostensum est. Atque hæcenus de Aetnâ satis superque dictum.

CAPVT VIII.

Tres Cyclopum scopuli. Vlyssis portus. Acis amnis. Catana colonia. Amenas sive Amenanus fluvius. Campas piorum. Aetna opidum.

Aetnam montem radicibus suis versùs orientem solem mare contingere, superiori capite dictum est. Promontorium igitur eius, v. circiter millia passuum à Catana disitum, vulgari nunc adpellatione dicitur *Capo di Molini*. Ad huius septemtrionale latus tres conspiciuntur scopuli, contra vicum, cui vulgare *Niceti* est vocabulum, projecti; vulgò nunc *Li Fariglioni* dicti. sunt verò exigui, formæque *κονεδῆς*, id est, conis sive metis similes; ad rectam ferè lineam juxta litus quasi certo quodam & consulto ordine à naturâ compositi; ita, uti prior sit maximus, medius minor, postremus minimus. Hi olim vocabantur **CYCLOPVM** **TRES SCOPVLI**. nempe quia Cyclopes hoc litus incoluisse credebantur; ut suprà cap. II ostensum est. Plinius, lib. III, cap. VIII: *Colonia Taurominium; quæ antea Naxos. flumen Asines. mons Aetna. Scopuli tres Cyclopum. Portus Vlyssis. colonia Catana.*

SCOPVLI
tres Cyclo-
pum.

VLYSSIS
portus.

VLYSSIS PORTVS in eo fuit sinu ad meridionale prædicti promontorii latus, in quo nunc turris sive specula vulgari vocabulo dicitur *Lognina*. de quo portu ita Bembus loquentem superiori capite audivimus in dialogo suo de Aetnâ: *Inter maxima profluvia longè memorabile illud est, quod paullo ante nostram ætatem usque intra Catinam decurrens, non parvam urbis partem incendio depopulavit. quin etiam portum eum, de quo ait Virgilius,*

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens

Ipse; sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,

ita implevere fluentia Aetnæ, ut jam errasse Virgilium putes, quod portum ibi esse ingentem dixerit, qui penè nullus sit. Et item Fazellum, Decad. I, lib. II, cap. IIII: *Inter memorabilia Aetnæ profluvia longè illud est præcipuum, quod ætate patrum nostrorum decurrens per XXV IIII ferme passuum millia, usque ad mare Lognina pervasit; atque ingentem portum, cuius Homerus, Virgilius, & Plinius meminerunt, ita implevit, ut hallucinatos pœtas plerique sint arbitrati, quum nulla prorsus vel statio ibi hodie adpareat. Quàm ingens hic ante istud incendium fuerit portus, equidem ignoro. cæterum ex Homeri poemate Vlystem non ad hæc locum, sed ad Pachyna promontorium adpulisse, postea suo loco ostenditur. Quod igitur Virgilius atque Plinius heic statuerint *Vlyssis portum*, id ab antiquioribus Homeri commentatoribus habuerunt. quidpe jam cccc ante Virgilium annis Euripidem idem statuisse, suprà ostensum est. Quin jam olim alii Homeri interpretes non heic, sed ad Pachynum, alii in sinistro dicti Aetnæ promontorii latere Vlyssis portum retulerunt. De Pachyno suo loco videbimus. de sinistro Aetnæ promontorii latere ita Vibius Sequester, in Catalogo fluminum: *Acis, ex monte Aetnâ in mare decurrit. ex cuius ripis Polyphemus saxa in Vlystem egisse dicitur. Huc igitur Vlysses adpulit, aliorum opinione; hinc solvit, quum in abnavigantem Poly-**

ACIS flu-
vius.

*Οὐ γὰρ δὴ μετακίετο μέγαν πόον ἐγγεῖτ' Ἀνὰ πῶν,
Οὐδ' Αἰτνας σκηνάει, ἐδὲ Ἀΐνδ' ἰερὸν ὕδαρ.*

Id est: